

**Наукові розробки співробітників
НАВСУ – практичним потребам
органів внутрішніх справ України**

У цьому збірнику наукових праць вміщені матеріали, що були підготовлені переважно за результатами наукових досліджень, здійснених авторськими колективами співробітників Науково-дослідного інституту проблем боротьби зі злочинністю НАВСУ протягом 1997–1998 рр. Розмаїтість тем та напрямів цих дослідницьких робіт спонукає зробити висновок, що масштаб охоплення науковою думкою проблем практичної діяльності органів внутрішніх справ відповідає їх нагальним потребам. Серед напрямів головними є такі:

- кримінологічні аспекти боротьби зі злочинністю;
- проблеми криміналізації у сфері економіки та шляхи їх вирішення;
- проблеми управління в системі органів внутрішніх справ України;
- проблеми боротьби з організованою злочинністю;
- інформаційний захист як один із засобів забезпечення ефективної діяльності органів внутрішніх справ України;
- впровадження в практику органів внутрішніх справ вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Результати робіт, виконаних за зазначеними напрямами, потребують подальшого творчого розвитку, вдосконалення, наукового забезпечення і участь у цьому повинні взяти усі науковці академії (а це майже 250 докторів та кандидатів наук). Важливість цієї діяльності підтверджується реаліями сьогодення. Як зазначив Президент України у своєму виступі на засіданні Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю 20 листопада 1998 р., недоліки, які ще мають місце у боротьбі зі злочинністю, каталізують "...падіння довіри до вла-

Сущенко Віктор Дмитрович -- кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор з наукової роботи НАВСУ, генерал-майор міліції.

ди, віри у її спроможність навести в державі порядок, захистити права, здоров'я, майно і життя громадян. А коли таке соціальне самопочуття, то відповідне і ставлення до праці, громадянських обов'язків, до участі у реалізації завдань, від яких залежить наше виживання". Ректор Національної академії внутрішніх справ України професор Я.Ю. Кондратьєв у своїй статті в Науковому віснику Національної академії внутрішніх справ України підкреслив необхідність і надалі зосереджувати увагу на нових актуальних проблемах, що постають перед органами внутрішніх справ, активно включатися у їх вирішення з тим, щоб наукові розробки викладачів, науковців, ад'юнктів і магістрантів, слухачів та курсантів академії втілювалися у практичну діяльність правоохоронних органів. Реалізуючи ці ствердження, співробітники НАВСУ повинні мати на увазі, що найважливішими серед проблем залишаються такі.

Реалізація вимог Концепції реформування системи МВС, схваленої постановою Кабінету Міністрів України від 24 квітня 1996 р. за № 456, головним серед яких є оптимізація структури органів внутрішніх справ. Цього ж вимагає і визначена Президентом України необхідність жорсткої економії бюджетних коштів, що також потребує подальшого вдосконалення структури і чисельності підрозділів органів внутрішніх справ, покращання роботи кожного працівника на дорученій ділянці.

Реформування системи органів внутрішніх справ України об'єктивно починається з її структурної перебудови, у зв'язку з чим необхідно провести дослідження щодо:

- удосконалення організаційної структури органів та підрозділів внутрішніх справ на основі системного підходу (кафедра управління);

- удосконалення системи критеріїв оцінки ефективності діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ: правові та науково-організаційні питання визначення оптимального навантаження та штатної чисельності деяких категорій співробітників органів внутрішніх справ (НДІ).

Наступним кроком повинно бути дослідження питань удосконалення управлінської діяльності:

– проблем і напрямів подальшого розвитку системи органів внутрішніх справ в умовах розбудови правової держави (кафедри держави і права, конституційного права);

– використання наукових підходів еволюційної теорії щодо удосконалення управлінської діяльності органів внутрішніх справ: управління органами внутрішніх справ в особливих умовах, що викликані

• подіями техногенного походження (кафедри управління, юридичної соціології та юридичної психології і НДІ);

• соціальними явищами криміногенного характеру (кафедри кримінології, юридичної соціології, юридичної психології і НДІ);

– проблем співвідношення методів переконання і примусу в управлінській діяльності керівників органів внутрішніх справ (кафедри управління, юридичної психології та НДІ);

– основних напрямів упровадження міжнародного досвіду кадрового забезпечення управління в діяльність органів внутрішніх справ України, проблем оптимального визначення та розподілу функцій управління між різними рівнями системи органів внутрішніх справ, удосконалення принципів управління в діяльності органів внутрішніх справ в умовах розбудови правової держави, правових та організаційних напрямів уніфікації управлінських рішень та застосування їх форм в органах внутрішніх справ;

– проблем удосконалення наукової організації управлінського процесу в органах та підрозділах внутрішніх справ; проблем системи та ієрархії цілей управління в органах внутрішніх справ; проблем співвідношення правового регулювання та ініціативи в здійсненні функцій управління органами внутрішніх справ на підставі програмно-цільового планування та управління; проблем кадрового забезпечення управління органів внутрішніх справ; принципів роботи з кадрами органів внутрішніх справ у сучасних умовах; проблем організації безперервної підготовки кадрів органів внутрішніх справ; ролі керівника органа внутрішніх справ по добору, навчанню та вихованню особового складу; проблем стимулювання службової діяльності працівників органів внутрішніх справ (кафедра управління з іншими підрозділами академії);

– організаційних основ забезпечення управління органами внутрішніх справ в особливих умовах; управління органами внутрішніх справ під час розшуку та затримання озброєних та особливо небезпечних злочинців; управління органами внутрішніх справ при звільненні заручників (кафедра спеціальних операцій);

– методології та методики прогнозування в управлінській діяльності органів внутрішніх справ (НДІ);

– удосконалення системи підготовки та прийняття управлінських рішень на основі автоматизації інформаційного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ; проблем створення автоматизованих робочих місць в органах та підрозділах внутрішніх справ; використання методів дослідження операцій в оптимізації управлінських рішень у системі органів внутрішніх справ (Інформаційно-технічний центр).

Завдання відносно забезпечення економічної безпеки держави обумовлені подальшою криміналізацією економічних відносин. Значна частина суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є економічним підґрунтям бандитсько-рекетирських формувань. Не приділяється належна увага боротьбі зі злочинністю на пріоритетних напрямках діяльності, це, в першу чергу, стосується банківських установ, кредитно-фінансової системи, зовнішньоекономічної діяльності, процесів приватизації, оподаткування та енергозабезпечення. Вимоги рішень колегії МВС України № 3км/1 від 29 березня 1996 р. та наказу МВС України № 135 1997 р. щодо організації викриття і розслідування злочинів, вчинених посадовими особами трастових компаній та інших небанківських фінансових установ, виконуються вкрай повільно.

В організації роботи по захисту малого бізнесу мають місце недоліки та прорахунки, не в повній мірі реалізовані вимоги Директиви МВС України від 24 грудня 1997 р. № 1 щодо викриття та притягнення до відповідальності посадових осіб, причетних до корупційних діянь, хабарництва, вимагательств, вчинених членами організованих злочинних формувань. Економічна злочинність у галузі сільського господарства набуває дедалі більшого поширення і має стійку тенденцію до зростання. З викритих злочинів переважну більшість становлять розкрадання сільгосппродукції шляхом крадіжок, привласнення, розтрати або зловживання посадовим становищем.

З метою подолання зазначених негативних явищ вважається доцільним дослідити такі напрями:

- криміногенна ситуація в інвестиційній сфері: тенденції, розвиток, перспективи; попередження корисливих зловживань на ринку цінних паперів; викриття корисливих зловживань при використанні пластикових платіжних засобів; кримінальна відповідальність за протидію законній підприємницькій діяльності; проблеми попередження шахрайства в банківських інформаційних технологіях безготівкових рахунків (кафедра економіки, фінансів та кредиту; НДІ);

- кримінальна відповідальність за ввезення, виготовлення і розповсюдження порнографічних предметів; кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджету систему України (кафедра кримінального права).

Багато ще недоліків у роботі по боротьбі з *організованою злочинністю*. Незадовільно ведеться боротьба з організованими злочинними формуваннями, що вчинюють злочини у сфері приватизації та зовнішньоекономічної діяльності, особливо в областях, де зосереджений потужний економічний потенціал. Зростає кількість зловживань шляхом махінацій з фінансовими ресурсами, розкрадань зброї, боєприпасів, фактів фіктивного підприємництва. Поза увагою органів внутрішніх справ та їх оперативних підрозділів поки ще залишаються проблеми торгівлі жінками, організованої проституції під прикриттям різноманітних салонів послуг — саун, масажних кабінетів тощо. З метою вирішення зазначених проблем доцільно провести дослідження за такими напрямами:

- розробка методики кримінологічного аналізу злочинності (кафедра кримінології);

- проблеми боротьби з організованою злочинністю (МНДЦ);

- особливості предмета доказування у справах про суспільно-небезпечні діяння, скоєні організованими злочинними групами (кафедра кримінального процесу);

- транснаціональна злочинність (НДІ);

- проблеми застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю; тактика та методика оперативно-розшукової діяльності

в умовах зростання організованої злочинності; тероризм і його попередження; організація діяльності підрозділів кримінальної міліції по боротьбі з тероризмом (кафедра теорії та практики оперативно-розшукової роботи);

- особливості впровадження штатних працівників оперативних підрозділів у злочинні формування (кафедра оперативно-розшукової діяльності і НДП);

- організація і тактика оперативної розробки учасників організованих злочинних угруповань (кафедра оперативно-розшукової діяльності);

- кримінальна відповідальність за торгівлю людьми; кримінальна відповідальність за захоплення заручників (кафедра кримінального права).

Зростає кількість *навмисних вбивств*, у тому числі на замовлення. "За 1995–1998 рр. скоєно майже 18 тис. навмисних вбивств. Це десь у півтора рази більше, ніж загинуло радянських військовослужбовців за 10 років в Афганістані" (3 виступу Президента України на засіданні Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю 20 листопада 1998 р.). Все частіше від рук злочинців гинуть водночас двоє і більше осіб, винищуються цілі сім'ї, набувають поширення вбивства підприємців та працівників комерційних структур. Переважна більшість таких злочинів скоюється на ґрунті розподілу сфер впливу між злочинними угрупованнями, озброєних кримінальних "розбірок", у т. ч. з використанням вогнепальної зброї та вибухівки. Жертвами криміналітету стають також представники засобів масової інформації, органів влади і управління.

Пропонується проведення таких досліджень:

- кримінальна відповідальність за вбивство на замовлення (кафедра кримінального права);

- вбивства на замовлення та їх попередження;

- алгоритмізація розслідувань вбивств на замовлення (кафедра розслідування злочинів).

У державі поширюють свій вплив злочинні групи ділків *наркобізнесу*, які намагаються встановити більш тісні контакти з міжнародною наркомафією, з'являються підпільні лабораторії по виготовленню синтетичних наркотиків. Разом з тим органами внутрішніх справ вжиті заходи у багатьох регіонах поки що неадеква-

тні масштабам наркомафії. Боротьба з наркобізнесом по суті звелася до боротьби з окремими особами, хворими на наркоманію. Повільно нарощуються зусилля по виявленню підпільних лабораторій з виробництва синтетичних психотропних речовин, шляхів їх транспортування, у т. ч. трансконтинентальних. Не встановлюються оптові постачальники наркотиків, місця концентрації коштів, одержаних від наркобізнесу, та способи їх легалізації.

З метою вирішення цієї проблеми необхідно провести такі дослідження:

- кримінальна відповідальність за незаконні дії з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами (кафедра кримінального права);

- попередження наркобізнесу; організація боротьби з наркобізнесом у сучасних умовах (кафедра розслідування злочинів);

- спеціальні операції як метод боротьби з незалежним обігом наркотичних засобів (кафедра спеціальних операцій);

- криміналістичне дослідження об'єктів з метою виявлення ознак, що мають значення при розкритті злочинів, пов'язаних з наркобізнесом;

- використання документованих даних криміналістичного дослідження наркотичних засобів у вирішенні ідентифікаційних задач (кафедра криміналістики).

Радикальних змін щодо поліпшення оперативно-розшукової роботи не відбулося через послаблення профілактичної роботи, невміння перебудувати оперативну роботу відповідно до нових економічних та соціальних умов. Низькими ще залишаються ефективність оперативно-розшукових заходів та якість слідчих дій. Можливості оперативних джерел з метою отримання інформації про новостворені фонди, клуби та інші організації кримінального спрямування, які є по суті прикриттям діяльності організованої злочинності, використовуються незадовільно.

Для подолання цих недоліків пропонується проведення досліджень:

- проблем вдосконалення оперативно-розшукової діяльності у сучасних умовах (кафедра теорії та практики оперативно-розшукової роботи);

- кримінальної розвідки (кафедра оперативно-розшукової діяльності);

- техніко-криміналістичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності (кафедра інформаційних технологій);
- процесуальних шляхів легалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності (кафедри кримінального процесу та теорії і практики оперативно-розшукової роботи).

Відсутня належна взаємодія оперативних служб з іншими галузевими службами органів внутрішніх справ та державними органами, що мають контрольні повноваження щодо перевірки наявної інформації про злочинну діяльність і вплив організованих злочинних угруповань на економічну сферу держави та її комерційний сектор. Недостатньо ефективною є співпраця органів внутрішніх справ і підрозділів податкової міліції у сфері боротьби з організованою економічною злочинністю, де обмін інформацією ще не носить системного характеру. Між цими підрозділами не в повному обсязі виконуються вимоги спільного наказу про порядок взаємодії при здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

За цим напрямом доцільно провести такі дослідження:

- організаційне забезпечення взаємодії органів внутрішніх справ з іншими державними органами, громадськими організаціями та трудовими колективами; проблеми удосконалення взаємодії органів внутрішніх справ прикордонних областей з правоохоронними органами сусідніх держав (кафедра управління);

Серйозною залишається проблема вжиття дійових заходів щодо запобігання **втрат особового складу**. Аналіз показав, що керівники всіх рівнів не проявили належних вимог, а деякі безвідповідально поставились до організації жорсткого контролю за практичним втіленням стратегічної лінії Міністерства внутрішніх справ щодо захисту життя та здоров'я співробітників міліції, запобігання фактів втрат і поранень особового складу.

Для вирішення цієї проблеми необхідно проведення таких досліджень:

- правові та організаційні напрями соціального захисту співробітників органів внутрішніх справ та членів їх сімей (кафедри юридичної соціології та адміністративної діяльності);
- кримінальна відповідальність за посягання на життя судді, працівника правоохоронного органу; кримінальна відповідальність за опір співробітнику міліції, члену громадського фор-

мування з охорони громадського порядку; необхідна оборона як обставина, що виключає кримінальну відповідальність співробітників міліції; затримання злочинця як обставина, що виключає кримінальну відповідальність співробітників міліції; кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (кафедра кримінального права);

- суспільна небезпечність особи, яка скоїла злочин, та засоби її зниження (кафедра кримінології);

- психологічні особливості професійної підготовки поведінки в ситуаціях, небезпечних для життя і здоров'я; психологія професійного ризику в юридичній діяльності; психологічний аналіз різновидів відхилюваної поведінки: суїцид, віктимність, особливі психічні стани та інше (кафедра юридичної психології).

Створення системи психологічного забезпечення обумовлене необхідністю: якісного підбору і відбору кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України; збереження людського потенціалу, підтримка високого рівня професійної готовності та боєздатності співробітників; якісного вирішення оперативно-службових завдань і ефективного функціонування усієї системи органів внутрішніх справ; зведення до мінімуму шкоди від впливу на співробітників небезпечних для життя і здоров'я психогенних факторів.

На вирішення зазначених проблем мають бути спрямовані такі дослідження:

- система соціального і психолого-педагогічного забезпечення правоохоронної діяльності; удосконалення організації виховної та соціально-психологічної роботи в органах внутрішніх справ; психологічний аналіз особливостей різних категорій засуджених; організаційно-правові та психологічні засади роботи з засудженими; проблема злочинів з необережності: психолого-юридичний аспект; психологія самообмови в слідчій та судовій практиці (кафедра юридичної психології);

- конфлікт в детермінації кримінальної поведінки; проблеми ресоціалізації злочинності; вивчення злочину й особи злочинця; особливості особистості важковиховуваних підлітків і делінквентів (кафедра кримінології).

Незадовільно впроваджуються в практику розкриття та розслідування тяжких злочинів, у т. ч. навмисних вбивств, наявні

наукові розробки та дослідження, вітчизняний та зарубіжний досвід. Відсутня практика залучення в якості експертів і консультантів фахівців відповідних науково-дослідних установ. У розкритті злочинів недостатньо використовуються довідкові та кримінальні обліки, інформаційно-пошукові системи діють розрізнено і в комплексі майже не працюють, масиви їх поповнюються повільно, централізована кулегільзотека належним чином не створена і не функціонує.

За цим напрямом доцільно провести такі дослідження:

- удосконалення інформаційного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ; перспективні комп'ютерні технології у діяльності правоохоронних органів (інформаційно-технічний центр, НДІ);

- організація розробки, впровадження та використання технічних засобів в попередженні і розкритті злочинів; удосконалення нормативно-правової бази застосування науково-технічних засобів у правоохоронній діяльності (кафедра інформаційних технологій);

- методика ідентифікації цілого по частинах суцільних, комплектних та комплексних об'єктів; мінімізація впливу зовнішніх факторів при утворенні експериментальних слідів; проблемні питання при дослідженні холодної зброї; криміналістичне дослідження маркувальних позначень на автомобілях іноземного виробництва; використання кібернетичних методів у судово-почеркознавчій експертизі; можливості дослідження рукописних текстів, виконаних під впливом гіпнозу; криміналістичне дослідження вогнепальних пошкоджень з гладкоствольної мисливської зброї; методика криміналістичного дослідження волокнистих матеріалів (кафедра криміналістичних експертиз).

Таким чином, наукові розробки співробітників НАВСУ спрямовані на практичні потреби органів внутрішніх справ при забезпеченні ними правопорядку та боротьби зі злочинністю в Україні.